

Wrocław, 10 września 2018

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Miłosza Kudeli

Antyrealistyczne przeformułowanie sporu o realizm.

Studium krytyczne w aspekcie sposobu interpretacji kategorii natury

Rozprawa doktorska mgr. Miłosza Kudeli zatytułowana *Antyrealistyczne przeformułowanie sporu o realizm. Studium krytyczne w aspekcie sposobu interpretacji kategorii natury* powstała pod kierunkiem prof. dr. hab. Janusza Jusiaka. Rozprawa liczy 277 stron i składa się z trzech obszernych rozdziałów podzielonych na mniejsze podrozdziały (co ułatwia śledzenie głównego wątku pracy i argumentacji Autora), poprzedzonych Wstępem oraz uzupełnionych zawierającym wnioski Podsumowaniem oraz liczącą niemal dziesięć stron bibliografią.

Ogólna charakterystyka pracy

Praca Miłosza Kudeli dotyczy zagadnień, które lokują się w centrum problematyki filozoficznej i stanowią jedne ze stale powracających wątków: chodzi o spór o realizm (zarówno w wersji metafizycznej, jak i epistemologicznej) oraz metafizyczną debatę dotyczącą naturalizmu (w szerokim rozumieniu tego słowa). Temat podjęty przez autora – pytanie o charakter metafizyki zakładanej przez współczesny naturalizm – ma charakter systematyczny, jednak przedstawione w pracy badania prowadzone są również w perspektywie historycznej, sięgającej myśli starożytnej. Struktura pracy odzwierciedla tego typu podejście: Rozdział I zawiera prezentację wybranych stanowisk z dziejów sporu o realizm, w Rozdziale II omówiona jest, na tle aktualnych stanowisk w tym sporze, dyskusja dotycząca

naturalizmu, Rozdział III zaś poświęcony jest współczesnym (głównie anglosaskim) rozwiązaniom pojawiającym się w ramach tego sporu.

Ocena formalnej strony pracy

Rozprawa Miłosza Kudeli została przygotowana bardzo starannie pod względem edycyjnym, znajdują się w niej jedynie nieliczne literówki. Przypisy sporządzone zostały zgodnie ze standardami, podobnie jak bibliografia. Autor posługuje się bardzo dobrym językiem, pisze klarownie i czytelnie, jasno formułuje tezy i wykazuje się dużym talentem analitycznym, zarówno badając zagadnienia z zakresu historii filozofii, jak i aktualne problemy filozoficzne. Praca, zarówno na poziomie koncepcyjnym, jak i samego rzemiosła filozoficznego, cechuje się wyjątkową dojrzałością, rzadko spotykaną w tego typu rozprawach.

Ocena merytorycznej zawartości pracy

Jeśli przyjąć za kryterium wartości rozprawy doktorskiej umiejętność postawienia hipotez badawczych, a następnie sformułowanie argumentów i wyciągnięcie wniosków, to w swojej rozprawie Miłosz Kudela w pełni ten cel zrealizował. Postawił intrygującą i dojrzałą hipotezę, a następnie starał się ją uzasadnić, zarówno na gruncie historycznym, jak i systematycznym, czyniąc to, w moim przekonaniu, z dużym talentem analitycznym i wnikliwością.

Przyjrzyjmy się bardziej szczegółowo treści pracy. Zdaniem Autora, współczesne dyskusje metafizyczne wyznaczane są przez dwa spory: spór realizmu z idealizmem (antyrealizmem) oraz zagadnienia dotyczące naturalizmu filozoficznego (s. 7). Problem, który stanowi oś rozważań zawartych w dysertacji, sytuuje się na przecięciu tych dwóch sporów i Autor formułuje go w postaci pytania: „Czy uzasadniona jest realistyczna interpretacja szeroko rozumianego stanowiska naturalistycznego?” (s. 8). Odpowiedź Autora na pytanie to jest przecząca i ostatecznie praca poświęcona jest uzasadnieniu tezy, która sformułowana jest następująco: „antyrealistyczne przeformułowanie sporu o realizm posiada zasadniczą wadę. Jego

orędownicy nietrafnie interpretują bowiem naturalizm metafizyczny jako stanowisko realistyczne. W opozycji do niego wysuwają antyrealizm, który (...) stanowi pewien wariant pokantowskiego idealizmu transcendentalnego. W konsekwencji alternatywa, przed jaką stawiają nas reprezentanci antyrealizmu, implikuje wybór między dwoma wariantami idealizmu filozoficznego – z jednej strony idealizmem, któremu zasadnie nadać można przydomek «naturalistycznego», z drugiej zaś idealizmem, który określić można mianem «lingwistycznego»” (s. 9).

Uzasadnienie tej tezy przedstawione jest (o czym już wspomniałem) na dwojakim poziomie: badań historycznych oraz systematycznych przy zastosowaniu tradycyjnie rozumianej analizy filozoficznej, przy czym, co moim zdaniem istotne, Autor ukazuje też szersze niż tylko czysto teoretyczne konsekwencje pewnych rozstrzygnięć przyjmowanych we współczesnej filozofii.

Pierwszy rozdział pracy ma charakter historyczny i Autor przedstawia w nim wybrane warianty sporu realizm-idealizm oraz przemiany pojęcia natury poczynając od starożytności (Platon, Arystoteles), poprzez klasyczne rozwiązania filozofii nowożytnej (Kartezjusz, Spinoza, Berkeley) aż po „kopernikański przewrót” Immanuela Kanta. Rozdział drugi poświęcony jest rekonstrukcji współczesnego naturalizmu i próbie zdefiniowania tego stanowiska w perspektywie metafizycznej. W rozdziale tym przedstawione są argumenty na rzecz idealistycznej i monistycznej interpretacji naturalizmu, a także ukazany jest wpływ naturalizmu jako ideologii na postawy światopoglądowe i współczesną kulturę. W rozdziale trzecim omówione jest stanowisko antyrealistyczne przede wszystkim w aspekcie epistemologicznym, z odwołaniem do konkretnych antyrealistycznych rozwiązań zaproponowanych przez powojennych filozofów amerykańskich: Nelsona Goldmana, Hilary’ego Putnama oraz Richarda Rorty’ego.

Badania przedstawione w tych trzech rozdziałach, a zwłaszcza w drugim i trzecim, zostały zebrane w kończącym pracę rozdziale zatytułowanym „Podsumowanie i wnioski końcowe”. Podstawowe wnioski, jakie formułuje Autor, można ogólnie określić jako teoretyczne oraz praktyczne, pierwsze dotyczą problemów filozoficznych, drugie – zagadnień światopoglądowych i ogólnokulturowych, a także tego, co można określić za von Milesem jako „ludzkie

działanie”. W obu wypadkach u podstaw proponowanych rozwiązań leży wspomniana już wątpliwa alternatywa między dwoma rodzajami idealizmu: „naturalizmem metafizycznym i pokantowski idealizmem lingwistycznym pod postacią antyrealizmu epistemologicznego” (s. 261). Jak pisze Autor: „niemożność wykroczenia poza światopoglądowe uwarunkowania naturalizmu spowodowana jest uprawianiem filozofii w idealistycznym z natury paradygmacie lingwistycznym (...). W konsekwencji spór realizm-idealizm zostaje sprowadzony do dyskusji toczącej się między przedstawicielami dwóch stanowisk idealistycznych, autentyczny realizm nie zostaje bowiem nawet rozważony” (s. 261-262). Takie są konsekwencje filozoficzne, natomiast konsekwencje drugiego rodzaju dotyczą, ogólnie rzecz biorąc, sposobu postrzegania przez człowieka samego siebie oraz otaczającego go świata, zarówno przyrodniczego, jak i społecznego, to zaś z kolei prowadzi do określonych wyborów politycznych. Opisany przez Autora idealizm w różnych wariantach, obecny zarówno w filozofii anglosaskiej, jak i kontynentalnej, „wpływa na sposób postrzegania przez współczesnego człowieka przyrody i kultury. Przyroda, poznawana przez nauki empiryczne, pojmowana jest jako ostateczna realność. Świat społeczno-kulturowy postrzegany jest zaś jako suma subiektywnych punktów widzenia obojętnych na możliwość istnienia jakiegokolwiek innej realności niż przyrodnicza. Sama sfera ekspresji jest tym samym pojmowana nieskrępowanej odniesieniem do jakichkolwiek obiektywnych kryteriów, które mogłyby ograniczać nihilistycznie rozumianą wolność jednostek. Rezultatem takiego nastawienia jest stopniowe zawłaszczanie kultury i sfery społecznej przez progresywistyczne projekty ideologiczne. Przejawia się ono w awersji do idei konserwatywnych (...) zwolennicy antyrealizmu, społecznego konstruktywizmu i postmodernizmu wyłączają człowieka spod kurateli obiektywności innych niż przyrodnicze” (s. 263).

Analizy zawarte w rozprawie Miłosza Kudeli pokazują więc, że – mówiąc słowami Richarda Weavera – „idee mają konsekwencje”; chodzi nie tylko o to, że idee metafizyczne mają konsekwencje aksjologiczne, ale że ogólnie rozumiane idee filozoficzne mają konsekwencje praktyczne, czego wyrazem są zmiany w ludzkim światopoglądzie, w sferze myślenia potocznego i wynikających stąd działaniach. Spostrzeżenie to może wydać się trywialne, jednak w kontekście dominującego

naturalizmu, w ramach którego przetrwało scjentyistyczne podejście do nauki jako wiedzy obiektywnej (dodam, że podejście takie cechuje też – wbrew deklaracjom – kontestujących scjentyzm przedstawicieli postmodernizmu, z ich naiwnym zaufaniem do wniosków psychoanalityków, antropologów i przedstawicieli rozmaitych egzotycznych *studies*), okazuje się ważną wskazówką dotyczącą badania *episteme* naszej epoki.

Pracę Miłosza Kudeli czytałem z dużym zaciekawieniem co najmniej z dwóch powodów. Po pierwsze, w ramach problematyki, która od dawna mnie interesuje, Autor dostrzegł ważny i w zasadzie pomijany problem – chodzi o błędną kwalifikację metafizyczną stanowiska naturalistycznego, zarówno przez jego głosicieli, jak i komentatorów. Przedstawiona w dysertacji interpretacja tej kwestii w istotny sposób każe zmienić sposób odczytywania niektórych z głównych sporów współczesnej filozofii czy humanistyki jako takiej.

Po drugie, Autor nie ograniczył się do ukazania wyłącznie filozoficznych i teoretycznych aspektów omawianego zagadnienia, ale pokazał również, że „idee mają konsekwencje”, a więc, że rozstrzygnięcia filozoficzne – w tym wypadku związane z szeroko rozumianą opcją naturalistyczną – mają istotne znaczenia dla praktycznego sposobu funkcjonowania człowieka w świecie, modyfikując jego „naturalne nastawienie”, a więc między innymi to, jak postrzega siebie, swoje otoczenie, kulturę, życie społeczne etc. Autor celnie wskazał praktyczne konsekwencje filozoficznych idei – również polityczne – nie popadając zarazem w moralizatorstwo i publicystykę, co często zdarza się przy podobnych okazjach. Na pochwałę zasługuje też umiejętne włączenie do pacy uwag o pracach z zakresu paranauki – paleoastronautyki i tym podobnych nurtów, których głośnym przedstawicielem jest Erich von Däniken. Zarówno te, jak i poprzednie z wymienionych wątków pokazują, jak silnie spleciona jest akademicka filozofia ze sferą światopoglądu i kultury popularnej.

Trudno mi wskazać na słabe miejsca pracy albo takie, z którymi podjąłbym polemikę. Zabrakło mi we Wstępie choćby szcztankowego omówienia stanu badań nad problemem, zarówno w Polsce, jak i za granicą. Taki przegląd pozwoliłby precyzyjniej umieścić omawiany problem w kontekście współczesnych dyskusji, a zarazem być może przyczyniłby się do lepszego zrozumienia, dlaczego tak uporczywie trwa się

przy owej mylnej kwalifikacji naturalizmu jako metafizycznego realizmu. Można również odczuwać niedosyt przy lekturze pierwszego rozdziału, w którym wiele kwestii zostało omówionych skrótowo czy powierzchownie, sporo też pominiętych, jednak uwzględnienie wszystkich tego typu zastrzeżeń (typowych w recenzjach doktoratów) skutkowałoby nadmiernym rozbudowaniem pracy. Być może należałoby na kwestię tę spojrzeć z innej strony i uznać, że pierwszy rozdział można by właściwie skrócić do obszernego podrozdziału (albo części Wstępu), w którym zostałyby zawarte najważniejsze wnioski płynące z analiz historycznych. Są to kwestie, nad którymi Autor może zastanowić się przy okazji publikacji pracy (której upowszechnienie uważam za zalecane).

Konkluzja

Rozprawa Miłosza Kudeli *Antyrealistyczne przeformułowanie sporu o realizm. Studium krytyczne w aspekcie sposobu interpretacji kategorii natury* cechuje się dojrzałością i wnikliwością, które zasługują na najwyższą pochwałę. Autor dysertacji nie tylko spełnił wszystkie wymagania stawiane doktoratom, ale znacznie je przewyższył, jego praca bowiem jest przykładem samodzielnego myślenia filozoficznego i ma charakter twórczy. Dlatego też wnioskuję o dopuszczenie pracy do publicznej obrony.

Dariusz Gajda